

SOSYAL KANUNLAR VE ÖZEL TEŞEBBÜS

Dr. Nejat F. ECZACIBAŞI

Sanayici

İçinde bulunduğumuz yüzyılın bellibaşlı özelliği, toplumun kalınmasında iktisadî ve sosyal diye iki ayrı yön tanımak istememesidir. Ondokuzuncu Yüzyıl'da iktisatçılar, bugünkü anlayışta bir ekonomik gelişme ile meşgul olmazlardı. Ekonomik varlık, statik bir mâna taşırdı. Kuvvet kullanmakla olsun, siyasî maharetle olsun veya tabiat cilvelerinin bazı bölgelere bağışladığı imkânlarla olsun, yer, yer biriken varlık zirveleri tabii görüldü. Sosyologların o zamanki amacı, zayıf ve fakiri daha fazla istismardan korumak veya - eğer imkân bulursa - sosyal adalet nâmına radikal bir servet taksimine gitmekti. O devirde sanayileşme, sosyal adalete imkân veren bir vasıta olarak değil, bilâkis, servet dağıtımında adaletsizliğin bellibaşlı sebebi gibi görüldü. Büyük şehir ve endüstri bölgelerine işaret edilir, oralardaki sıhatsız yaşama şartları, çocuk işçiler, gecekondu, bozulan aile rabitaları, suçlu gençler sanayileşmenin tabii sonuçları olarak gösterilirdi.

Bugün artık toplumlardaki sosyal âyarsızlığı ve düzensizliği sanayileşmenin tabii bir sonucu olarak görmüyoruz. Ülkenin belirli merkezlerinde sosyal sıkıntılar müşahede ediliyorsa bunu, zâten o toplumda mevcut olan iktisadî geriliğin göze çarpan belirtisi olarak kabul ediyoruz. Bugün artık biliyoruz ki, sosyal sefaletler sanayileşmenin sonucu değil, bilâkis, daha çok sanayileşme sosyal problemleri çözmenin yegâne yoludur. Çünkü biliyoruz ki, sosyal problemlere çözüm imkânı bağışlayacak, iktisadî kalkınma olacaktır.

Sosyal problemlerin iktisadî gelişme nispetinde hallolması anlayışı, çağımızı Ondokuzuncu Yüzyıl'dan ayıran, yepyeni bir konsepsiyon getirmiştir. Yirminci Yüzyıl, sosyal adaleti, mevcudun da-

ğitimında değil, iktisadî kalkınmanın gelişmesinde aramaktadır. Şurası muhakkaktır ki, Dünya görüşündeki bu temel değişiklik, toplumlara idare edenlerin çıkardıkları sosyal kanunlarla mümkün olmuştur. Bugün artık demokratik düzen içerisinde iktisadî kalkınma, sosyal niteliğinden yoksun olarak düşünülemez. Bugün artık çözülmesi gereken konu, sosyal kanunlar çıkarıp çıkarmamak dâvası değil, sadece kalkınmanın ekonomik ve sosyal kolları arasındaki dengeyi bulmaktır.

İktisadî ve sosyal kalkınma konuları arasındaki ideal dengeyi bulma çabası, bugün hükümetleri, plâncıları ve bilim adamlarını yakından ilgilendiren çok güç bir konu olarak ortadadır. Bu dengeyin iki kanadını da tatmin eden ve iyi yürüdüğünü ölçme imkânı veren bir standarda da sahip olmamız, durumu bütün, bütün güçleştirmektedir. İktisatçıların ölçü olarak kullandıkları insan başına isabet eden millî gelir artışı, dengeyin iktisadî yönü için muteber bir ölçü vasıtası olabiliyorsa da, sosyal yönünü değerlendirmekten uzak kalmaktadır. Millî gelir bize, toplumun faaliyetinden doğan mûmul ve hizmetlerin kıymetlerini ifade eder; toplumun sosyal durumu hakkında doğrudan doğruya bilgi vermez. Meselâ servetin çok yanlış dağıtıldığı toplumlarda millî gelirdeki büyük artışa rağmen sosyal kalkınmanın temenni edildiği seviyeyi bulamadığı çok görülmüştür. Millî gelir ölçüsünün yetersizliğini belirtmek için sık sık kullanılan bir örneği hep duymuşuzdur. Bu örneğe göre, bir toplumda doğan her buzağı millî geliri arttırmakta, buna mukabil her Dünyaya gelen insan yavrusu millî geliri azaltmaktadır.

Bütün güçlüklerine ve ölçü imkânlarından yoksunluğuna rağmen toplumlar, bugün kalkınmalarının ekonomik yönünü sosyal cepheleriyle beraber yürütmek zorundadırlar. Kalkınmalarına daha erken devirlerde başlamış tarihî geleneklere sahip ülkeler, tecrübelerine dayanarak, ekonomik ve sosyal düzen arasındaki münasebetleri ve bunların birbirleri üzerindeki etkilerini iyi ölçebilmekte ve bütçelerini buna göre düzenleyebilmektedirler. Bu gelişmiş ülkelerde halkın yetişmiş olması ve ekseriya kendi ihtiyaçlarını müdrük bulunması, konuyu daha da kolaylaştırmaktadır. Buna karşılık gelişmemiş memleketlerin, tarihî geleneklerden yoksunluklarına inziham eden cehaletleriyle, problemleri büsbütün güçleşmektedir. Bu ülkelerde halk, gâh eğitim, sıhhi yaşama ve medenî ikâmet şartlarının kıymetinden habersiz apati içindedir, gâh birdenbire uyan-

manın coşkunluğu ile bütün imkânları aşan bir talep kampanyasına girmiştir.

Gelişmekte olan her toplum gibi bizim de, bu çok önemli ve önemli olduğu kadar da tehlikeli devrede dikkatli ve ihtiyatlı olmamız gerekmektedir. Bu çeşit toplumlarda bir yandan bir nevi türedi üfürükçüler iki nefeste her şeyi iyi edeceklerini iddia ederken, öte yandan istismara alışmış kişiler sosyal kanunlarla ilgilenmenin ekonomik kalkınmaya engel olacağını ileri sürerler. Bu tarz toplumlardaki bilgisizlikle olsun, karanlık maksatlarla olsun dünyanın zaman ve tecrübelerle şekillenen ekonomik konsepsiyonlarını âdeta bilmezlikten gelirler. Aşırı solcu konuşurken kendinizi 1800 yıllarında zannedersiniz. Oysa, Dünya bu arada çok dönmüş, yaşadığımız âlemi yeni anlayışlar ele almıştır. Bugün artık bir zümreyi ortadan kaldıralım derken, «Milovan Djilas» m yeni sınıfını yaratmakta isabet görülmemekte, kişilerin hürriyet ve haysiyetine değer verilmesi istenmektedir. Bugün artık kendi çıkarma hânedanlar kurup, toplumun iktisadî düzeni ve sosyal problemleriyle ilgilenmeyen kötü kapitalizme inanılmamaktadır. Bugün artık «Özel Teşebbüs» diye yeni bir anlayış doğmuştur.

Bu yeni anlayışın inandığı iki bellibaşlı konu vardır :

1 — Özel teşebbüs, demokratik düzenin koruyucu olduğuna inanır. Bir milletin iktisadî potansiyelini kanun mercii ve icra kudretinin elinde toplamasının, o toplumu diktatörlüğe götüreceğini bilir. Çünkü bilir ki, kişinin hürriyet ve haysiyetine değer verilmeyen toplumlarda demokrasi olamamıştır. Çünkü bilir ki, demokrasi bir kuvvetler dengesidir ve iktisadî hayatta siyasî kudret bir elde toplanınca kuvvetler dengesinden söz edilemez.

2 — Özel teşebbüsün ikinci inandığı şey, devlet otoritesinin kurallarını iyi tespit ettiği bir ekonomik ortamda teşebbüs gücüne, kişilik etkisine ve sorumluluk baskısına önem veren sistemin en üretken vasıta olduğudur. Özel teşebbüs, iktisadî kalkınmanın sâdece yatırımla mümkün olamayacağını, kalkınma için isabetli yatırım ve üretken çalışmanın gerekli olduğunu bilir. Sonra bilir ki, siyasî düşüncelerle yapılan yatırımlar veya merkezî bir otoritenin diktatoryal rejiminden çıkan iktisadî kararlar iyi netice vermemektedir. Özel teşebbüs, sisteminin bu hususiyetleriyle toplumun ekonomisine daha yararlı olacağına, üretkenliğiyle kal-

kmaya hizmet edeceğine ve dolayısıyla sosyal problemlere çare bulacağına inanır.

Sosyalizmi bir yaşama tarzı olarak anlayan toplumların sosyalist hükümetleri bile, bugünkü özel teşebbüs sistemine yönelmeyi yararlı bulmuşlardır. Sosyalist Partisinin iktidarda bulunduğu İsveç'te prodüksiyon vasıtalarının % 90 küsurunun özel teşebbüs elinde olması, marksizme en yakın sosyalist partilerden olduğu bilinen Avusturya Sosyalist Partisi mensuplarının programlarında küçük ve orta işletmeleri hiçbir halde devletleştirmeyeceklerini söylemeleri, İngiltere İşçi Partisi'nin on küsur yıllık bir fasıladan sonra tekrar iktidara gelirken hiçbir şeyi devletleştirmeyeceğini ilân etmesi tesadüf değildir.

Toplum hayatında demokrasi idealine bağlı, kuvvetler dengesine inanan özel teşebbüs, sendikalizme karşı olamaz, diktatoryal rejimler tarafını tutamaz. Kalkınmanın toplum refahı demek olduğunu bilen gerçek özel teşebbüs, sosyal adaletin karşısında olamaz, ancak yanında olur. Bu noktada, bugünkü kanunun başlığına kategorik bir cevap vermeme müsaade ederseniz, «gerçek özel teşebbüsün sosyal kanunlar karşısında tutumu ancak müspet olabilir» diyeceğim.

Yirminci Yüzyıl özel teşebbüsünü kendi çıkarlarına uydurup kritik ederlerken, bunu bilerek veya bilmeyerek Ondokuzuncu Yüzyıl ile karıştırmak isteyenlere rastlarız. Bunlar, size Hitler'i büyük işletmelerin finanse ettiklerini söyleyecekler, bizdeki devlet kapısında vasıta arayıp bulan firmalara dikkatinizi çekeceklerdir. Bunlar, size vergi kaçakçılığından söz açacaklar, birçok kişilerin sosyal sorumlusuzluğunu misallerle süsleyeceklerdir.

Özellikle geri kalmış toplumlarda Ondokuzuncu Yüzyıl kapitalizminden bugünkü özel teşebbüs anlayışına tam geçilmiş değildir. Her transizyon devri gibi bunda da eksikler, kötülükler, bir sıra hatalar vardır. Bugünkü Türkiye'de vergi kaçırıldığı doğrudur. Devlet kapısında gayri meşrû vasıta arayanlar vardır. Hizmet için kurulan kurumlarda görev yapma yerine kendi çıkarma tahsis peşinde koşanlara rastlanmaktadır. Sosyal konularda çok sorumsuzlara tesadüf edilmektedir. Bunun yanı sıra, devletin bol imkânlarıyla kendi tesislerinde bile düşünemediği ileri sosyal hizmetleri çoktan uygulayan, devletin aynı yatırımı yapmış teşekkülleri zarar edip bütçeye yük olurken, iyi çalıştığı için büyük vergiler vererek millî

gelire hizmet eden özel teşebbüsler de çoktur. Bir sistemin değer ölçüsü, uygulandığı yerdeki seviyesizlerin tutumu değildir. O kişiler, hangi sistemi getirirseniz getirin seviyesizlikten geri kalmayacaklardır.

Bir sistemin değeri, temsil ettiği anlamda aranır. Bir sistem incelenirken, dünyada geçirdiği tecrübe değerlendirilir, tatbik edileceği ortamın gelenekleri gözönüne alınır. Bence, bizim aydınlarımızı düşen ödev, insan kabiliyetine önem veren ve kişinin haysiyetine saygı gösteren bugünkü anlama uygun özel teşebbüsü memlekette yerleştirmektedir. Devlet otoritesinin düzenlediği ve kontrol ettiği ortamda, özel teşebbüsün produktivitesiyle, kalkınmanın ayrılmaz bir bölümü olan sosyal dâvalar hallolunmalıdır.

Ekonomik kalkınma ve sosyal düzen arasındaki dengeyi sağlamak için çeşitli ülkeler değişik yollar seçmişlerdir. Bâzi memleketler sosyal konuları tamamen kalkınma programlarının dışında bırakmışlar, sosyal gelişmenin ekonomik kalkınma ile kendiliğinden hallolacağına inanmışlardır. Bunlar, çalışma imkânları geliştikçe gelirlerin artacağına güvenmişler, kişinin ve devletin artan gelirinden de sosyal adaletin sağlanacağına iman etmişlerdir. Plânlarında sosyal konulara önem veren diğer ülkeler ise, ekonomik hedeflerin yanı sıra sosyal amaçları da programlara bağlamışlardır. İkinci grubu teşkil eden memleketlerde değişik tutumlar görülür. Bunlardan bazıları sosyal gelişmeyi ekonomik kalkınma ile tam bir orantı hâlinde görmek isterler. Diğer bazıları ise, sosyal amaçlara fazla önem vermenin ekonomiyi dumura uğratmasından korkarlar. Meselâ Malaya, ekonomik hedeflere ulaşabilmek için kalkınmanın ilk devirlerinde yatırımın sosyal problemlere tercih edilmesi gereğine işaret etmiş, Pakistan, âtinin müreffeh ülkesi uğruna imkânlarının çoğunu ziraat ve sanayie yatıracığını bildirmiştir. Yugoslavya idarecileri, memleketin acele kalkınabilmesi için yatırıma önem verdiklerini söylemektedirler.

Memleketimiz, kalkınmasının sosyal yönünü ekonomik yönü ile beraber yürüteceğini Anayasa'sının emniyetine almış, yolunu kalkınma plânı ile çizmiştir. Devlete, sendikacılara, teşebbüs sahiplerine düşen vazife, kalkınmanın ekonomik kolu ile sosyal kolunu mümkün olduğu kadar dengede tutmaktır. Sosyal konuları ihmal etmek ne kadar hata olursa, bazı zümrelerin aşırı yaranma çabasıyla ekonomiyi zorlamaları da o kadar zararlı olur. Özel teşebbüsün

endişesi sosyal hakların istenmesinde değil, bazı çevrelerin istemesini bilmemeleri ihtimalindedir. Meselâ bugün Türkiye’de, batının bilinen sebeplerle uyguladığı 40 saatlik hafta usulünü istemek, bu çeşitten korkulan bir cereyandır.

İyi tatbik edildiği takdirde, sosyal ve ekonomik konuların birbirleriyle çatışması değil, birbirlerine çok hallerde yardımcı olması da mümkündür. İmkânları kısır olan geri kalmış ülkeler, özellikle ekonomik kalkınmayı destekleyen ve toplumun âcil dertlerine devâ bulan sosyal programlara öncelik vermelidirler. İşsizliği prodüktif hâle getiren özel kanunlarla, ülkenin ölü bölgelerini canlandıran plânlar, iyi düşünülmüş toprak reformları, eğitim programları, insan gücünü ayakta tutan sağlık dâvaları bu kategoriye girer.

Aziz arkadaşlarım, içinde bulunduğumuz çağda toplum hayatının her sektörü sür’atle gelişmekte, devrimler gittikçe daralan bir zamana yerleştirilmek istenmektedir.

Bu gelişme manzumesinin en önemli halkası, belki de kaynağı, insanların eşit haklara sahip olma istekleridir. İnsanların eşit haklara sahip olma isteklerini istifhamla karşılayan bir zihniyet, bugün artık muteber sayılmamaktadır. Tartışılan, bu eşitliği sağlayacak çeşitli yol ve usullerin sıhhatidir.

Her toplumda olduğu gibi bizde de aydınlara düşen, demogojinin aldatıcı kolaylığından uzak, ilmin verimli açısından dâvalarımıza eğilmek, dünya tecrübelerinden istifade ederek toplumumuzun iktisadî kalkınmasını ideal bir denge içerisinde sağlamak olmalıdır.